

Мельник С. А.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету
Науковий керівник: к. ю. н., доц.,
завідувач кафедри теорії
та історії держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

УРОКИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ ЗАГРОЗИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Постановка проблеми. Історично склалось так, що Україна в період свого державного будівництва впродовж багатьох століть здійснювала національно-визвольну боротьбу. Це почалось із найдавніших часів існування державності, тобто Руси-України, та продовжується і сьогодні. Наразі, у ХХІ столітті, українці, виконуючи свій конституційний обов'язок громадянина, захищають Вітчизну, її незалежність та територіальну цілісність від зовнішньої агресії – від російської навали.

Довга та деструктивна політика нищення національної свідомості, зросійщення, асиміляція культурного, суспільно-політичного, економічного життя населення призвела до утвердження російської пропаганди про «братні народи» та «єдність українців, білорусів та росіян в межах одного-єдиного народу, де росія – «старша сестра», якій мають підкорятись інші». На жаль, це глибоко відобразилось на національній свідомості сучасного, частково пострадянського, громадянського суспільства. Це вагомо впливає на перебіг сучасної російсько-української війни. Аналіз історії розвитку українського державного будівництва підтверджує, що історія України – це історія війн і військового мистецтва.

Кількість уроків російсько-українських війн – чимала. Для того, щоб в подальшому більше не допустити війни, потрібно враховувати попередній історико-правовий досвід. Це і є тим чинником, що окреслює надзвичайну актуальність проблеми. Зокрема, обґрунтовуючи значимість й актуальність подібної теми, М.Кравчук зазначив: «Обрана тема має незаперечну науково-теоретичну і практичну значимість. Її виняткова актуальність обумовлена насамперед важливістю досліджуваної проблеми для вироблення стратегії державотворчих і правотворчих процесів в Україні, формування власної правової політики, напрацювання

концептуальних засад військового будівництва як ефективного державотворення» [3, с.24].

Стан розробки даної теми. Враховуючи те, що дана проблема є ваговою і потребує невідкладного наукового опрацювання, то її дослідженням, аналізом і розробкою займалися вчені різних галузей: історики, політологи, правники тощо. Вагомий внесок у розробку даної теми здійснили такі вчені: М. Винницький, Є. Глібовицький, Я. Грицак, С. Квіт, М. Кравчук, О. Кулаковська, М. Пашков, В. Пекар, Б.Тищик, Я. Томбінський та інші.

Об'єкт дослідження. Особливості державотворчих процесів в Україні на тлі військової загрози у різні історичні періоди.

Предмет дослідження. Основні риси та особливості Українського державотворення в період російсько-українських війн ХХ ст, історико-правовий аналіз визначальних відмінностей, окреслення основних уроків.

Завдання дослідження: Провести аналіз російсько-українських війн на основі розгляду збройних конфліктів, що беруть початок із 1917 року, тобто, з періоду створення, проголошеної ІІІ Універсалом, Української держави.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай, розповідаючи про уроки державного будівництва в період російсько-українських війн, ми маємо на увазі дві сторони: те, що нам вдалось зробити, врахувавши попередній досвід, та, відповідно, те, що нам треба усвідомити й змінити. Песимістична концентрація лише на недоліках війни – помилкова. Ярослав Грицак, український науковець та історик, зазначив: «Кожна війна є великою трагедією, але й водночас є великою нагодою. Нагода для України полягає у тому, що вона може стати східноєвропейським тигром, який визначатиме політику не лише у Східній Європі, а й у цілому світі» [6].

На жаль, ціна цієї «нагоди» є дуже високою, адже внаслідок війни гинуть найкращі громадяни України, які виконують свій конституційний обов'язок, захищаючи державу. Ми маємо усвідомити всі уроки, врахувати їх у подальшому, щоб смерть кожного захисника України не була марною.

Ключовий урок російсько-українських війн, особливо сучасної, полягає у тому, що Україна може вести за собою увесь світ. З нашого боку, з боку громадян України, ми повинні робити все, щоб те, що зробило нас лідером в очах світу, вилилось не лише у перемогу, а й трансформувалось у стійкі принципи нашого подальшого розвитку, побудови справжньої правової держави [6].

Українці гідні своєї історії. Наш народ у різні періоди існування Української держави характеризувався мужністю, стійкістю, відвагою, хоробрістю та постійним прагненням до боротьби за свою свободу. Багато крові було пролито нашими предками заради того, щоб Україна існувала як незалежна держава, щоб світ визнав її

повноправною та повноцінною на міжнародній арені. Якби не віковична боротьба наших пращурів, то українців як окремої нації вже б не існувало. Одним із різновидів російсько-українських війн, що яскраво відображає прагнення до свободи, є боротьба УПА за відновлення незалежності Української держави. Особливість цієї боротьби полягає у тому, що УПА протистояла одразу польському руху Опору, німецьким загарбникам та радянським збройним формуванням. Особливо трагічним і жорстоким було протистояння УПА з військовими радянськими підрозділами, яке тривало аж до 1956 року.

Загарбницька політика сусідньої країни-агресорки – московії або ж, так званої, російської федерації, беручи початок ще з періоду Руси-України, проходячи крізь століття, виливається в сучасну російсько-українську війну, що, де-юре, бере початок у 2014 році. Але сучасна російська агресія почалась, де-факто, із перших років незалежності України. Під цим маю на увазі події 1992-1994 років, що відбувались навколо Кримського півострова, за розподіл Чорноморського флоту ВМФ СРСР між Україною та Росією; повстання на сторожовому кораблі СКР-112, що зумовило його перехід з Чорноморського флоту у Військово-Морські сили Збройних Сил України; конфлікт щодо о. Тузла 2003 року [1, с.221-236].

Тобто, росія не могла змиритись із тим, що Україна вже незалежна, та продовжувала свою політику контролю уже щодо, наголошую, незалежної держави – України. Це прямий підрив національної безпеки. На жаль, на ці події не акцентувалась велика увага, бо в пострадянському просторі 90-х років і далі існували наративи про «братні народи», окрім того, було створено СНД – Співдружність Незалежних Держав, що додатково підкреслює та популяризує ідеологію «дружніх держав».

Звідси впливає один із уроків російсько-українських війн, який полягає у неналежному ставленні до розвитку обороноздатності України, підтримки оборонно-промислового комплексу (відбувалось навпаки скорочення кількості підприємств, що виробляли зброю та техніку), невдалих політичних рішеннях тогочасного керівництва країни щодо без'ядерного і позаблокового статусу держави. На це акцентував увагу М. Кравчук, який зазначив, що сприятливі умови для розбудови власних Збройних Сил як у період Української Центральної Ради (далі – УЦР), так у період розвалу СРСР, політичний провід України не використав (фрагменти військової організації СРСР в Україні становили: 900 тис. військовиків; 6,5 тис. танків; 7 тис. броньованих машин; 1,5 тис. літаків; 350 кораблів, 2.5 тис. тактичної ядерної зброї, 1272 ядерні боєголовки МБР) [3, с.25]. Я, в свою чергу, можу припустити, що ядерна забезпеченість України вивела б нас на міжнародну арену набагато швидше, аніж це сталось; у нас було б більше шансів вступити в НАТО ще у 90-х

роках ХХ століття, що цілком могло б змінити характер сучасної російсько-української війни, або в цілому не допустити її.

На ранньому етапі незалежності України прослідковуються такі тези щодо внутрішньої та зовнішньої політики: армія не потрібна, бо ніхто не нападе; кордони визначені лише формально – у міжнародних пунктах пропуску (з боку півночі України – ліси, в яких не було жодного контролю, на сході – взагалі відсутній контроль); розподіл Чорноморського флоту ВМФ СРСР у вигідному для росії співвідношенні тощо [2].

Скларось так, що цей урок Україна отримала не у 90-х роках ХХ століття, а ще за періоду діяльності УЦР. Через невизначеність політики УЦР щодо військового будівництва, війську не була надана достатня кількість уваги. Але перша радянсько-українська війна показала, що успішне будівництво держави без власної армії – неможливе. Провівши аналогію між подіями, різниця у часі між якими становить близько 100 років, підтверджується те, що історичний аспект є дуже важливим, бо історія українського державотворення повторюється [3, с. 27].

Якщо ж продовжувати аналізувати сучасні події, то 21 квітня 2010 року, Президентом України Віктором Януковичем та президентом рф в. путіним була підписана угода з питань перебування чорноморського флоту рф на території України, якою дію угоди про статус та умови перебування чф рф на території України продовжено на двадцять п'ять років. Окрім цього, за президентства Януковича, на посаду міністра оборони України призначали громадян росії – Дмитра Саламатіна [4] та Павла Лебєдєва. Прослідковується неприхована проросійська політика, що є прямою загрозою національній безпеці. Звідси виникає питання: чим у той час займалися державні органи спеціального призначення, як-от СБУ, прокуратура? Із цього ми доходимо до висновку, що додаткову допомогу російській агресії чинили українські чиновники, політики та державні службовці. Саме тому вважаю, що одним із «невивчених» нами уроків російсько-української агресії є те, що з моменту проголошення незалежності України жодного українського чиновника не було притягнуто до відповідальності за його вчинки.

Внаслідок того, що не було приділено достатнього рівня уваги розвитку національній свідомості та ідентичності громадян, гальмувалась політика дезросійщення, був відсутній реальний розгляд, реформування і закріплення на законодавчому рівні мовного питання, «велика дружба» і надалі продовжувалась. Це відстежуємо в цитаті Леоніда Кравчука: «Відбулася дійсно велика історична подія... Три великі держави зустрілися у Білорусі, для того, щоб запропонувати шлях створення нової співдружності. Це шлях до спасіння. Спасіння народів від конфронтації, від

міжнаціональних воєн» [5]. Як бачимо, створення СНД не врятувало народи від міжнаціональних воєн та жодні гарантії не спрацювали.

І ще, як урок, вважаю доречним висвітлити тему покарань відповідно до міжнародних договорів з боку пересічного громадянина, а не правника. Якщо розглядати цей урок з цієї точки зору, то можна згенерувати таку ідею: «якщо держави-гаранти безпеки не забезпечують покарань для держави-агресорки відповідно до підписаних нею міжнародних договорів, то чому Україні не можна порушувати угоди?». З огляду на ці ситуації, виходить так, що відтепер нам потрібно спиратись лише на власні сили, відновлювати ядерний статус держави, збільшувати обороноздатність, бо, навіть порушивши договір, ми не отримаємо жодного покарання, як і росія, яка порушила його, почавши агресію проти України. Але все ж, українська нація вища за те, щоб діяти нелегітимно, як це робить московія, тому потрібно розглядати цей урок із точки зору дієвості міжнародного права та гарантій, наданих міжнародними договорами.

Висновки. Отже, російсько-українські війни дають значну кількість уроків, які, в свою чергу, створюють нам підґрунтя для подальших колосальних змін не лише у політичній діяльності і державотворенні, а й у економіці, правовому регулюванні, суспільному та культурному житті. Зміни полягатимуть у тотальному обриві зв'язків із росією у кожній сфері.

Підсумувавши все вищевказане, хочу підкреслити, що без боездатного війська, оснащеного високотехнологічною зброєю, побудова власної держави – неможлива. Відповідно, для нормального функціонування армії потрібно розвивати військово-промисловий комплекс за рахунок підтримки і модернізації економіки.

До того ж, хочу звернути увагу на те, що російські окупанти не вперше демонструють свою агресію, маскуючи її під кутом громадянської війни в межах України за рахунок провокацій зі свого боку (так вже було у 1917 році, коли більшовики нелегітимно та силоміць проголосили радянську Україну та створили ще один центр управління; схожа ситуація повторилась і у 2014, коли було проведено незаконні фальшиві референдуми на Донбасі та в Криму).

Як показує досвід війн 1917-1922 років, та війни, що почалась у 2014 році, боротьба без допомоги європейських країн, особливо при відсутності модерних, боездатних Збройних Сил, неможлива. З огляду на те, що як у ХХ, так і у ХХІ столітті довелось звертатись за допомогою до країн Європи (хоча таке звернення на початку ХХ ст. країнами Антанти було відкинуто, натомість у ХХІ ст. – підтримано), потрібно підтримувати добросусідські відносини з іншими державами, а найголовніше - сформувану, мотивовану

Армію, розвинений військово-промисловий комплекс та надійний мобілізаційний ресурс.

Список використаних джерел

1. Брехуненко В., Ковальчук В., Ковальчук М., Корнієнко В. "Братня" навала, Війни Росії проти України. XII-XXI ст., вид. 2. 284 с.
2. Військово-морські сили Збройних сил України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8_%D0%97%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D1%81%D0%B8%D0%BB_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8#cite_note-24 (дата звернення 9.09.2022 р.)
3. Кравчук М. В. Армія Української Центральної Ради та її досвід для сучасності: історико-правове дослідження. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 2. С. 22-28. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/7602/1/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9C..pdf> (дата звернення 18 грудня 2022 р.)
4. Пронічева О. Новий міністр оборони від Януковича. *Голос Америки*. 2012. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/new-ua-def-min-2012-02-09-139022309/247488.html> (дата звернення 9.09.2022 р.)
5. Солонина Є. «Прилетів Кравчук і привіз незалежність на тарілочці». 44 цитати першого президента незалежної України. *Радіо Свобода*. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29698103.html> (дата звернення 9.09.2022 р.).
6. Уроки війни й майбутня відбудова суспільства: проєкт НаУКМА та УКУ. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YLmHsD2cs5Q&t=350s> (дата звернення 9.09.2022 р.)